

Nicolaas Gerard Pierson (1839–1909)

Nicolaas Gerard Pierson was de benjamin van het gezin van de welgestelde koopman Gregory Pierson, bijgenaamd „de godzalige glazenmaker”. Zoals dit laatste reeds enigszins aangeeft, werd hij opgevoed in een diep godsdienstige protestantse reveilsfeer waar plichtsbetrachting als „eisch” en „voorwaarde” tot geluk werd gesteld en men zich inzette voor zendingswerk en charitatieve doeleinden. Dezelfde harmonieuze gelukkige en hardwerkende, maar vooral godsdienstige sfeer zou later het kinderloos gebleven huwelijk (1862–1909) van Nicolaas kenmerken. Typerend is zijn grafrede voor Beaujon: „Zijn vrienden hebben zijn gemoed soms rijker gewenscht aan bloemen, onder het zonlicht ontloken, dat ook voor hem scheen. Hij heeft de berusting gekend, te weinig het gevoel der vertroosting. De plicht was zijn soeverein ...”

Tot zijn vijftiende jaar kampte Pierson met een zekere doofheid, hetgeen hem vooral op de aristocratische Amsterdamse Franse school parten speelde en tot een zekere eenkennigheid leidde. Op de daaropvolgende Engelse school te Brussel besloot Nicolaas, die eerst als zijn broers Allard en Hendrik theologie wilde gaan studeren, zijn vader op te volgen in de handel. Hij vond zich te weinig godsdienstijver hebben en hield er te veel van goede sier te maken. Gewapend met een goede talenkennis, die hem later van pas zou komen bij het bijhouden van de internationale economische literatuur, doorliep Pierson hierna een leertijd in de handel. 's Avonds volgde hij onderwijs op de handelsschool en in zijn vrije tijd bekwaamde hij zich in de kennis van onze koloniale politiek en handelsgeschiedenis op het Rijksarchief. In deze periode ontwikkelde zich reeds zijn liberale visie waarbij hij sterk trekt op J. S. Mill. Ter afsluiting van zijn leerperiode maakte hij een reis door Engeland en de VS. In eerste instantie was deze reis bedoeld om de katoenhandel te bestuderen. Pierson hield hier echter ook een visie aan over op de organisatie van het bankwezen in de VS en op de slavernij (*De handel en het bankwezen van de staat Louisiana*, 1859). De visie die hij van huis uit op de slavernij had was het „zo snel mogelijk afschaffen van de slavernij”. Na zijn reis veranderde deze mening in het tegendeel, hetgeen het ouderlijk huis choqueeerde. Hierna kwam een zekere synthese waarbij Nicolaas wel sterk voor afschaffing van de slavernij was, maar met een zeer lange (50 à 60 jaar) overgangperiode van gedwongen arbeid, waarbij de vruchten van deze arbeid aan de van nature „zeer passieve” neger ten goede moesten komen. Zijn belangstelling voor de koloniën is zijn hele leven gebleven, hetgeen resulteerde in een aantal artikelen op dit terrein en de functie van president-curator van de Nederlandsch-Indische Bestuursacademie en het voorzitterschap van het Indisch Genootschap.

Begin van zijn carrière en ontwikkeling van zijn visie

In 1861 begon Pierson met Wiardi Beckman een handelszaak die hij tot het directeurschap van De Surinaamse Bank zou houden. Ondertussen verdiepte hij zich als autodidact in de economische wetenschap. In 1864 haalde hij, om docent te kunnen worden aan de handelsschool, een MO-akte in dit vak. Hij vervolgde zijn studies en schreef talloze artikelen over de diverse onderwerpen op dit terrein. Pierson schreef moeizaam, maar zeer consciëntieus. Het resultaat was helder en prettig leesbaar.

Als Schumpeter schrijft dat Piersons diverse werkkringen „will absorb sources of energy that produce original creations” brengt Van Maarseveen hier tegen in dat slechts het presidium van De Ne-

derlandsche Bank en vooral de ministeriële arbeid veel energie gevegd hebben. Als directeur van De Surinaamse Bank werkte Pierson slechts twee, als directeur van De Nederlandsche Bank slechts vier uur.

Omdat deductieve redeneringen altijd moeten stoelen op gegevens was Pierson zeer geïnteresseerd in geschiedenis en statistiek. In zijn *Logica der staathuishoudkunde* (1861) stelt hij zelfs: „Zonder statistiek geen staathuishoudkunde, zonder vooruitgang in de statistiek, geen vooruitgang in de staathuishoudkunde”. Pierson is zijn hele leven de statistiek dan ook sterk blijven steunen. Nadat hij in de Vereniging voor de Statistiek aangedrongen had op het – bij gebreke van een staatsinstelling – oprichten van een particulier Statistisch Instituut, hetgeen in 1884 gebeurde, gaf hij er ook de aanzet toe dat er uiteindelijk van overheidswege een Centraal Bureau voor de Statistiek en een Centrale Commissie voor de Statistiek kwamen. Pierson was lid van het Institut International de Statistique en – naast de British Economic Association – van de Royal Statistical Society.

Functies in het bankwezen

Nadat hij in 1863 de aandacht op zich had gevestigd met de brochure *Toekomst van De Nederlandsche Bank*, waarin hij het bankbiljettenuitgiftemonopolie van een circulatiebank verdedigde, werd hij aangetrokken als lid van de Amsterdamse hoofddirectie van de pas opgerichte Surinaamse Bank. In hetzelfde jaar, 1865, richtte hij met Boissevain de Kasvereniging op en wordt chroniqueur bankzaken van *De Economist*, waaraan hij tot zijn dood verbonden bleef, vele jaren als voorzitter. In 1868 volgde, met steun van bankpresident Mees, die later als conservatief liberaal veel invloed op hem uitoefende, zijn benoeming tot directeur van De Nederlandsche Bank. Dit ging overigens onder meer vanwege zijn radicale stellingname tegen het door Nederland toegepaste cultuurstelsel met zijn „batig slot”-politiek („zij... vergeten dat een natie veel meer bevoordeeld wordt door gestage uitbreiding van haar handel, scheepvaart en industrie dan door batige sloten”) wel met enige aandrang gepaard.

Het internationale geldstelsel is een van de onderwerpen geweest waarop Pierson internationale erkenning heeft gekregen en eveneens een terrein dat hem veel teleurstelling heeft gebracht, ja zelfs zijn vriendschap met Van Houten heeft doen verkoelen. Naar Piersons mening was een internationaal geldstelsel waarbij alle grote landen de dubbele standaard invoerden het best. Vaste pariteiten zouden een zo groot mogelijke waardevastheid van de munt verze-

keren. Pas in 1894 moet hij in *Goudschaarste* erkennen dat door de toegenomen goudschaarste dit bi-metallisme onmogelijk geworden is.

Nadat Pierson in 1875 een eredoctoraat van Leiden had gekregen, dat in 1904 gevolgd zou worden door een eredoctoraat van Cambridge, werd hij twee jaar later tot hoogleraar staathuishoudkunde en statistiek aan de nieuwe Universiteit van Amsterdam benoemd. Op zijn verzoek werd tijdens zijn bankdirecteurschap het traktement niet uitgekeerd. Toen hij in 1885 tot president-directeur van De Nederlandsche Bank werd benoemd trad hij af als hoogleraar.

Opstelling in wetenschap en politiek

Hoewel hij tegen de aanpak van de z.g. historische school was, had Pierson wel een grote interesse in de economische geschiedenis. Zo schreef hij o.a. „Friedrich List en zijn tijd” (*De Gids*, 1866) en een „Bijdrage tot de geschiedenis der Economische studiën in Italië gedurende de 17e en 18e eeuw” (*De Economist*, 1866). Nog op zijn laatste ziekbed werkte hij aan een opstel over de loonbeweging in Florence in 1348. Ten aanzien van de wetenschappelijke implicaties van historisch onderzoek stelde Pierson evenwel:

„De resultaten van historisch onderzoek verkrijgen nimmer hun volle betekenis, tenzij men ze eerst met elkander in verband brengt, door ze onder één gezigtspunt te plaatsen d.i. door ze te vereenigen tot een systeem.

Voor dit doel geeft ons de historische methode zeer weinig. Hoe uitnemend geschikt, om enkele geïsoleerde waarheden aan het licht te brengen, is zij bijna geheel onbruikbaar om die geïsoleerde waarheden tot één geheel te vormen; die taak moet zij overlaten aan het rein-speculatieve denken.”

Dat wilde niet zeggen dat Pierson nu de leer van de klassieke blindelings aanhing. In zijn „Het begrip van volksrijkdom” (*De Gids*, 1864) gaat hij in tegen Adam Smith die stelt dat de rijkdom een som van iets is. Pierson vond dat de historische school de verdienste toekwam dat zij had aangegeven dat men de maatschappij dynamisch moet beschouwen, als een organisme met productieve krachten („Wilt gij een natie verrijken, zo vermeerder haar bronnen van bestaan”). Piersons opstelling in de z.g. methodenstrijd in de eerste jaren van zijn hoogleraarschap ten gunste van de deductieve methode, als middel om economische wetmatigheden op te sporen, hebben er toe geleid dat in ons land reeds snel de aanvaarding kwam van de z.g. Engels-Oostenrijkse school. Het is Pierson ook geweest die, doordat hij zijn internationale literatuur zo goed bijhield en wiskundig voldoende onderlegd was om dat te kunnen doen, J. d'Aulnis de Bourouill op de grensnuttheorie van Jevons attent maakte. Deze kon toen op zijn beurt – een historische gebeurtenis – Walras op het feit attenderen dat Jevons onafhankelijk van hem tot dezelfde baanbrekende nieuwe economische theorie was gekomen.

Als liberaal, eerst jong-progressief, later conservatiever en paternalistischer, vond Pierson dat „onze Westersch-Europeesche maatschappij (men moge het begreuen of niet, maar het feit is onloochenbaar) (...) gegrond is op ruiling van diensten en bij die ruiling van diensten (...) ieder (let) op eigenbelang meer dan op dat van zijn buurman”. Toch had Pierson voor de „leemten in de werking van het eigenbelang” een open oog. Hij zag hier, in beperkte mate, staatsingrijpen noodzakelijk, naast filantropie en het mogelijk maken van eigen hulp:

„De staat mag het niet rustig aanzien, dat de voortbrenging wordt gedreven op een wijze, die, boven en behalve de zedelijke nadeelen die zij veroorzaakt, de voortbrengende krachten des volks ondermijnt. Reeds op zuiver economische gronden, die hier niet eens de allerbeste gronden zijn, is hij geroepen tusschenbeide te treden (...) De staatsman, die zijne roeping gedooft niet, dat de toekomst aan het heden wordt opgeofferd. Hij breidelt het eigenbelang, zoodra het in plaats van een nuttige, een schadelijke kracht is geworden.”

Hiernaast zag hij zelfs een zeker tegenwicht van vakbonden mogelijk. Hij zag in dat tegenover de macht van het kapitaal, „een andere macht moet staan die haar in toom houdt en, waar plichtgevoel of menselijkheid niet spreekt, ontzag inboezemt”. Vakbonden moesten zich echter niet inlaten met politiek.

Deze ideeën komen uitvoerig terug in zijn, zelfs in het Engels en Italiaans vertaalde, standaardwerk van internationale faam *Leerboek der staathuishoudkunde* (deel 1, 1885, deel 2, 1890), waardoor Pierson de erepenning van de Thorbecke Stichting kreeg. Dit boek kwam voort uit een oorspronkelijk voor de middelbare school opgezet boek in twee delen, de *Grondbeginselen der staathuishoud-*

kunde (deel 1, 1875; deel 2, 1876) dat al snel – in Piersons ogen ten onrechte – ook bij het hoger onderwijs werd gebruikt. Via zijn „Leerboek” heeft Pierson lange tijd invloed uitgeoefend op het economisch denken en het economisch beleid in ons land.

Minister en minister-president

Een heel nieuwe periode brak aan toen Pierson na diverse weigeringen toetrad tot het links-georiënteerde kabinet Van Tienhoven-Tak van Poortvliet. Hier bracht hij als minister van Financiën een ingrijpende hervorming van ons belastingstelsel tot stand. Artikelen van Pierson waren reeds „De inkomstenbelasting” (1871), „Belasting naar welstand” (1879) en „De progressieve inkomstenbelasting” (1888). Pierson bestreed in eerste instantie de inkomstenbelasting als middel om te komen tot een evenrediger belastingdruk en heeft daarmee de entree van deze belasting vertraagd. Hij was echter wel ontevreden met de bestaande belastingdruk, die via accijnzen de druk te veel legde op de armen. Hij bepleitte een progressievere belastingdruk via een combinatie van belastingen, een inkomens- en vermogenbelasting, een grondbelasting, een verteringsbelasting en een aantal heffingen voor overheidsdiensten. Progressieve inkomstenbelasting kan, maar dit hoefde niet, een middel zijn voor het bereiken van een gelijkmatiger belastingdruk. Als minister slaagde Pierson er in een aantal accijnzen en verouderde heffingen af te schaffen of te verlagen en een vermogensbelasting en een bedrijfsbelasting in te voeren. Op deze wijze werd een gematigd progressieve belasting ingesteld, geheven op inkomsten uit beroep of bedrijf en op vermogen in portefeuille. Het inkomen naar draagkracht werd zo grondslag voor de heffing. Het invoeren van deze belastingen en zijn latere sociale wetgeving werden hem niet in dank afgenomen door de gegoede klasse. De Haagse sociëteit De Witte heeft zelfs overwogen hem te debatteren.

Na de val van het kabinet tot 1897 wierp Pierson zich weer op de wetenschap en liet zijn licht schijnen over praktische politieke vraagstukken. Artikelen die verschenen zijn: „Goudschaarste” (1894) en „Minimum loon en maximale arbeidsduur” (1895), waarbij hij tegen een minimum loon en voor een maximum aan arbeidsduur was, en „Het verband tussen in- en uitvoer”, waarin hij de vrijhandelsgedachte verdedigde tegen het opkomend protectionisme. Pierson neemt verder het voorzitterschap van *De Economist* weer op en richtte in 1896 de vereniging „Het vrije ruilverkeer” op. In 1879 werd de gematigde en christelijke Pierson aangezocht een nieuw kabinet op te stellen. Dit kabinet, waarin hij zelf minister-president en minister van Financiën was, zou de geschiedenis ingaan als „het kabinet der sociale rechtvaardigheid”. Op sociaal gebied werd er een aantal baanbrekende wetten doorgevoerd: de leerplichtwet, de ongevallenwet, een aantal kindervetten, de gezondheidswet en de woningwet. Pierson zag zich, in afwijking van zijn vrijhandelprincipes, ter dekking van de kosten, genoodzaakt de invoerrechten enigszins te verhogen.

De „sociale quaestie”

De zogenoemde „sociale quaestie” had Pierson reeds lang bezighouden. De oplossing hiervan zag hij in de eerste plaats door het opvoeren van de voortbrenging, waarbij de arbeiders een aandeel dienden te krijgen in de winst. Hij wees ook op de noodzaak van volkingsbeperking. De filantropie en de sociale politiek moesten te zamen de „leemten in de werking van het eigenbelang” opvullen zonder de voortbrenging daarbij nadeel te berokkenen. In het socialisme, dat ten onrechte (anders „zouden wij allen socialisten moeten worden, de trouwste zonen der kerk het eerst”) dacht dat de kapitalistische inrichting der maatschappij onrechtvaardig is en armoede bevorderde, zag hij niets, evenmin als in haar oplossingen voor de sociale quaestie:

Wij hebben geen rekensom voor ons, maar een kranke maatschappij, die aan tal van kwalen lijdt. Die kwalen zijn niet alleen van stoffelijken, maar voor een groot deel van zedelijken aard. Hare genezing is in vele gevallen slechts te verkrijgen door ontwikkeling van het verstand, veredeling van het gemoed. Het is een ijdel pogen, door toepassing van een of ander stelsel, hoe goed dit stelsel moge zijn, de maatschappij radicaal te verbeteren. Als iemand u vraagt, door welk middel gij de sociale quaestie denkt op te lossen, antwoord hem met een glimlach. Hij begrijpt niet eens, waar de sociale quaestie over loopt.

Men zou de misstanden binnen de bestaande orde moeten bestrij-

den. Naar aanleiding van een parlementaire enquête naar arbeids-toestanden zegt hij dan ook:

Zij zal het bewijs leveren, dat men zeer wel de socialistische denkbeelden kan bestrijden en tevens een geopend oog hebben voor de talloze misbruiken, die in onze maatschappij bestaan. Zij zal toonen, dat handhaving der maatschappelijke ordening, waaronder wij leven, niet noodwendig het vergoelijken dier misbruiken insluit.

Na zijn aftreden als minister-president werkte Pierson nog enkele jaren aan zijn wetenschappelijke arbeid. Naast artikelen over woningnood, spoorwegstaking, de Indische comptabiliteit en Hollands welvaart bij de 17e eeuwse Engelse economen, schreef Pierson toen ook zijn internationaal bekend geworden pioniersartikel „Het waardeprobleem in een socialistische maatschappij” (1902, opgenomen in Hayeks bundel *Collectivist economic planning* van 1935. Hij concludeerde daarin dat in een socialistische maatschappij de verhouding waarin kapitaal en arbeid moeten samenwerken niet kan worden bepaald. Na in de laatste jaren voor Gorkum nog in de Tweede Kamer te hebben gezeten, stierf Pierson, betreurd door velen. Op zijn zeventigste verjaardag werd ter ere van hem nog het Piersonfonds gevormd. De Graaf beschreef zijn persoon als volgt:

„Een kaal hoofd, bolle wangen, groote bolle flets-blauwe oogen, een breede neus, met opvallend-groote neusgaten. Evenals zijn beide broeders, bakkebaarden; evenals Hendrik, geen snor, een vrij groote gegolfde minzame mond, met een niet-wijkende innemende glimlach, een ronde kin. Langer dan zijn beide broeders, een vrij krachtig, eenigszins gezet figuur, een vlugge, maar bedachtzame gang. Vrij dikke, trouwhartige handen. Een voortdurend-denkende, dikwijls eenigszins opzijde ziende blik, alsof hij telkens zeggen wil: „ja maar vergeet niet...” Een zachte, aangename stem, een eenigszins kunstmatige spraak, allerminst uit affectatie, maar meer om een van nature zeer onduidelijke uitspraak te overwin-

nen... en de wijze waarop hij zijn overwinning op een halsstarrig conservatisme en egoïsme heeft behaald, is karakteristiek. Het geheim daarvan lag hierin, dat hij uitging van een onbepaald, dikwijls zelfs ongemotiveerd vertrouwen in de goedheid en rechtschapenheid der menschen en dat hij, het parlement zoo bejegened en toesprekend, bij de eindstemming over deze wet, een idealisme wist te suggereeren, dat veler eigendom niet was, beter gezegd, dat hij een beroep deed op elks zoo vaak verborgen betere gevoelens. Dat hem dit gelukte en dat zelfs het rauwe politieke leven hem niet ontluisterde, noch verbitterde, had tot oorzaak een innerlijke harmonie, die nog beter gekarakteriseerd wordt door het woord „vroomheid”.

In de laatste brief van Marshall aan Pierson kenschetst Marshall hem met de volgende woorden: „You are one of those few to whom it has been given to make the whole world better than it would have been if you had not been born into it...: and the world will class you with Adam Smith, the thinker, the patriot, the cosmopolitan, and with Turgot the statesman-economist”. Menger kenschetst Pierson als de auteur „welcher auf dem Gebiete der Theorie wie der Praxis, das Alte und das Neue zu vermitteln, das erprobte Alte festzuhalten suchte, das Neue aber zu prüfen und, unter Umständen, dafür einzutreten bereit war, — all dies ohne Vorurteil, aber auch ohne Neuerungssucht”.

Pierson zelf met kenmerkende bescheidenheid: „ons werken bestond voornamelijk hierin, dat wij nieuwe gedachten die elders werden uitgesproken, overnemen en in ons land bekend maaken”.

H. M. Becker